ISSN: P-2455-0515 E- 2394-8450

Educreator Research Journal

Volume–VIII, Issues– VI
Nov – Dec 2021

Original Research Article

जालना जिल्ह्यातील पर्जन्याची वैशिष्टये :– एक भौगोलिक अभ्यास

Mk- jktn fHkejko Hkkyjko ,

भूगोल विभाग प्रमुख, श्री आसारामजी भांडवलदार कला, वाणिज्य व विज्ञान, महाविद्यालय, देवगांव रंगारी, ता. कन्नड, जि. औरंगाबाद.

सारांश:

जल ही एक महत्वाची नैसर्गिक साधन संपदा आहे. सर्व सजीव सृष्टीस पाण्याची आवश्यकता असते. यात मानव, प्राणी वनस्पती, पक्षी यांना पाण्याची आवश्यकता असते. त्याचप्रमाणे मानव निर्मित कृषि, उदयोग धंदे यांना सुध्दा पाण्याची आवश्यकता असते.

पाणी हे घन, द्रव व वायू या तीनही अवस्थामध्ये असते. पाण्याचे प्रमुख स्त्रोत महासागर, वृष्टि, भूमिगत पाणी, नदया, धरणे, बर्फ इ. आहेत.

lKk %& जल, सजीव सृष्टी, साधनसंपदा, प्राणी, वनस्पती, उदयोगधंदे, कृषि, घन, द्रव, वायू.

Copyright © 2022 The Author(s): This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium for non-commercial use provided the original author and source are credited.

iLrkouk %&

पाण्याचे अस्तित्व हे वातावरणात, जमीनीवर महासागरात आणि भूमिगत या ठिकाणी असते. जल हे ताजे, खारे, स्वच्छ, दुंर्गधी युक्त, रासायनिक पदार्थाने युक्त, पिण्यायुक्त असू शकते. मानवाला शुध्द पाणी हे मुख्यतः पावसापासून मिळते ह्या पाण्याचा वापर मानवाने आपल्या बुध्दी कौशल्याने वेगवेगळया कारणाकरीता केला आहे. यामध्ये कृषी सिंचनाकरिता, उदयोगधंदयामध्ये, घरगुती कारणाकरीता, बांधकाम व्यावसायात अशा अनेक ठिकाणी मानवाने पाण्याचा वापर करून स्वतःचा विकास घडवून आणला आहे.

भारतामध्ये मान्सून वा–यापासून पाऊस पडतो. हा पाऊस साधारणतः जून ते आक्टोंबर या काळात होतो. ह्या पावसाचे पाणी साठवून त्याचा वापर केला जातो. उत्तर भारतामध्ये बारामाही नदया आहेत. पण महाराष्ट्र राज्यामध्ये बारामाही नदया नाहीत. म्हणुन राज्य हे पावसाच्या पाण्यावरच अवलंबून आहे.

mfí"V %& 1 जालना जिल्ह्यातील पर्जन्यमान अभ्यासणे.

2 जिल्ह्यातील सरासरी पर्जन्याची वैशिष्टये अभ्यासणे.

3 तालूका निहाय पर्जन्याची वैशिष्टये अभ्यासणे.

4 तालूका निहाय सरासरी पर्जन्याचा अभ्यास करणे.

5. वार्षिक पर्जन्याची वैशिष्टये अभ्यासणे.

5 l'kks/ku i/nrh o ekfgrh ladyu %&

सदर संशोधनाकरीता द्वितीयक माहीतीचा वापर करण्यात आलेला आहे. ही माहिती जिल्हा सर्वे रिपोर्ट, आर्थिक व सामाजिक अहवाल, मासिके, पुस्तके यातून घेण्यात आलेली आहे. सदर माहीतीचे विश्लेषण हे विश्लेषणात्मक व वर्तनात्मक संशोधन पध्दतीने करण्यात आले आहे.

सदर माहीतीचे विश्लेषण हे वेगवेगळया स्वरूपात केले गेले आहे. यात स्तंभालेख, रेषालेख, सहसंबंध, नकाशे, सरासरी इं. द्वारे केलेले आहे. या लेखा करीता 2015 ते 2019 या पाच वर्षाच्या कालावधीतील माहीतीचा वापर करण्यात आलेला आहे.

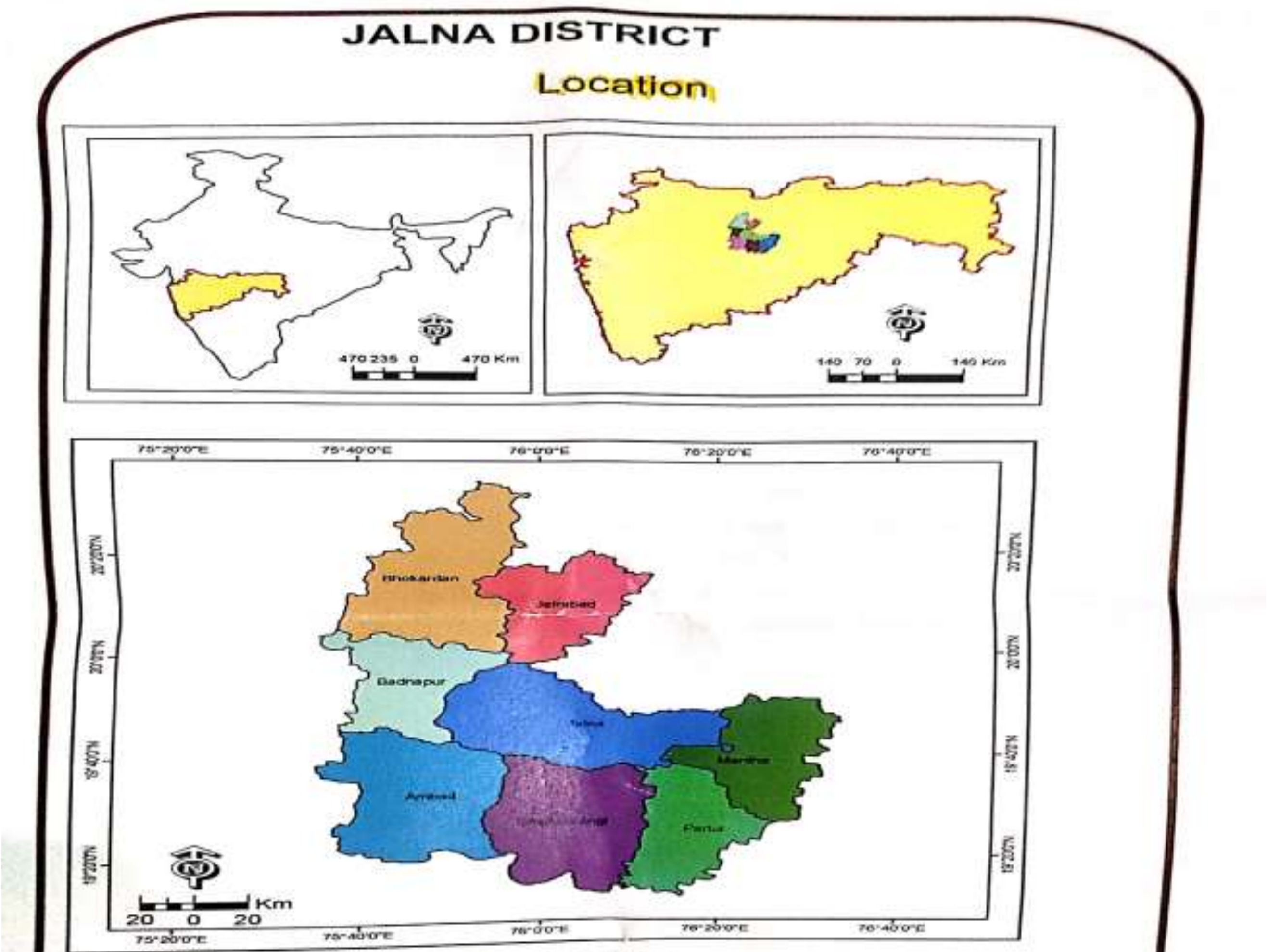

Fig No-1.1

vH;kl {ks= %&

जालना जिल्हा महाराष्ट्र राज्याच्या मध्यवर्ती भागात वसलेला आहे. जालना जिल्ह्याचा अक्षवृत्तीय विस्तार 19^0 01 व 21^0 3 उत्तर ते 75^0 4 व 76^0 04 पूर्व असा आहे. जालना जिल्ह्या हा औरंगाबाद जिल्ह्याचा एक भाग होता पण 1 मे 1981 साली तो स्वतंत्र जिल्हा म्हणून स्थापन करण्यात आला जालना जिल्ह्याचे एकूण भौगोलिक क्षेत्रफळ 7718 चौ.कि.मी आहे. जिल्ह्यामध्ये एकूण आठ तालूके आहेत ते पुढील प्रमाणे (1) जालना (2) बदनापूर (3) भोकरदन (4) जाफ्राबाद (5) परतूर (6) मंठा (7) अंबड (8) घनसावंगी इ.

सदरील जिल्हा हा गोदावरीच्या खो–यात वसलेला असून जिल्ह्यात दुधना, पूर्णा, मुसा, गिरीजा, गल्हाटी, खेळणा, धामणा, कुंडलिक, सुखना, जूई, लाहूकी, जिवरेखा, कल्याणी इ. नदया आहेत. जिल्ह्यामध्ये मोसमी वा–यापासून पाऊस पडतो. जिल्ह्याच्या एकूण भौगोलिक क्षैत्रापैकी 85 टक्के क्षेत्र कृषी करीता वापरले जाते. जिल्ह्याच्या पूर्वेस बुलढाणा व परभणी हे जिल्हे आहेत, पश्चिमेस औरंगाबाद, उत्तरेला जळगाव तर दक्षिणेला बिड जिल्हा आहेत.

अभ्यास विशय %&

मराठवाडयातील जालना जिल्ह्यात पश्चिम मोसमी वा–यापासून पाऊस पडतो. जिल्ह्यात अनियमित स्वरूपाचा पाऊस पडत असून जिल्हा कमी पावसाच्या प्रदेशात येता.

वार्षिक सरासरी पर्जन्य – मिमि मध्ये

v-dz-	rkyqdk	itZU; fefe e/;s					ljkljh
		2015	2016	2017	2018	2019	
1	जालना	468.38	847.25	698.34	466.13	526.2	601.26
2	बदनापूर	458.40	713.60	606.40	484.00	–	452.48
3	भोकरदन	493.50	674.25	650.65	366.66	–	437.01
4	जाफ्राबाद	395.40	615.80	561.80	337.20	–	382.04
5	परतूर	509.40	955.20	758.60	494.20	–	543.48
6	मंठा	446.00	765.75	705.25	530.00	–	489.8
7	अंबड	469.58	863.71	730.29	344.13	–	481.52
8	घनसावंगी	403.71	819.29	680.70	373.43	–	455.42
	,dw.k	455-54	781-85	674-00	424-46	65-77	480-32

स्त्रोत जिल्हा सर्वे रिपोर्ट जून ते ऑक्टो

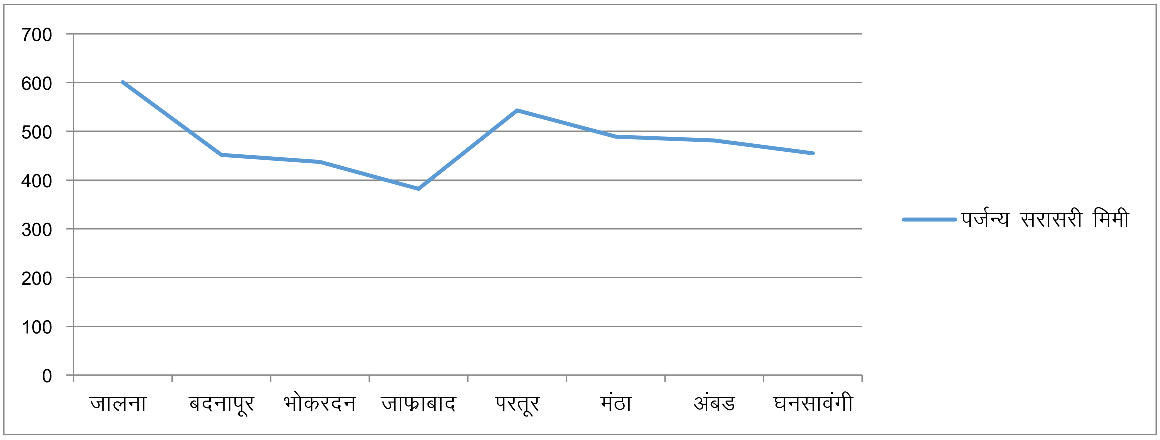

सरासरी पर्जन्य दर्शविणारा आलेख

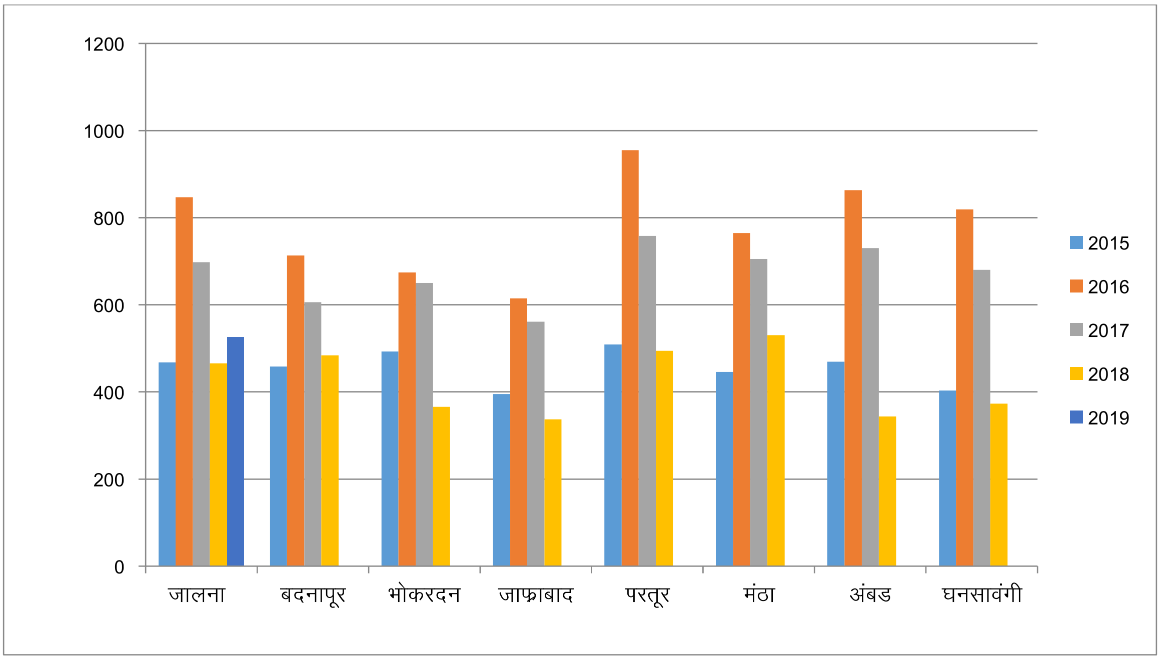

जालना जिल्ह्यामध्ये संशोधन कालखंडामध्ये वार्षिक सरासरी पर्जन्य 480.32 मिमि ऐवढे झालेले आढळते. जिल्ह्यामध्ये संशोधन कालखंडामध्ये सर्वात जास्त वार्षिक सरासरी पर्जन्य सन 2016 मध्ये 781.85 मिमि झालेले आहे. संशोधन कालखंडामध्ये जालना तालूक्यामध्ये सर्वात जास्त वार्षिक पर्जन्य 601.26 मिमि झालेले असुन सर्वात कमी पर्जन्य जाफ्राबाद तालूक्यामध्ये 382.04 मिमि एवढे झालेले आहे. त्या खालोखाल परतूर तालूक्यामध्ये वार्षिक सरासरी पर्जन्य 543.48 मिमि ऐवढे आढळते. जिल्ह्यातील सर्वच तालूक्यामध्ये सन 2016 मध्ये सर्वात जास्त पाऊस पडलेला आढळतो.

संशोधन काळामध्ये जिल्ह्यात सन 2015 मध्ये वार्षिक पर्जन्य 455.54 मिमि असून ते 2017 मध्ये 674 मिमि, 2018 मध्ये 424.46 मिमि व सन 2019 मध्ये 65.77 मिमि पर्जन्य झालेले आढळते. सन 2019 मध्ये जालना तालूक्यातील पावसाची नोंद आढळते. बाकीच्या तालूक्याची नोंद आढळत नाही.

fuष्कर्श %&

1 संशोधन कालखंडामध्ये जिल्ह्यामध्ये वार्षिक सरासरी पर्जन्य 480.32 मिमि झालेले आहे.

2 जिल्ह्यामध्ये सन 2016 मध्ये संशोधन काळात सर्वात जास्त वार्षिक पर्जन्य 781.85 मिमि झालेले आहे.

3 जिल्ह्यात जालना तालूक्यामध्ये सरासरी वार्षिक पर्जन्य 601.26 मिमि आढळते.

4 जिल्ह्यात सर्वात कमी पर्जन्य सन 2018 मध्ये वार्षिक पर्जन्य 424.46 मिमि झालेले आढळते.

mik; %&

जालना जिल्हा हा दुष्काळग्रस्त प्रदेशात आहे. यावर उपाय म्हणजे झालेल्या पर्जन्याची जास्तीत जास्त साठवण करावी व पाणलोट क्षेत्राचा विकास करावा. त्याच प्रमाणे मोठया प्रमाणावर झाडांची लागवड करावी. सामाजिक वनिकरण वाढवावे व पाणी अडवून त्याचे व्यवस्थापन करावे.

lnHkZ xzFk %&

भारताचा भूगोल - डॉ. जयकुमार मगर
महाराष्ट्राचा भूगोल - डॉ. पांडुरंग केचे
हवामान शास्त्र - डॉ. जयकुमार मगर
संदर्भ महाराष्ट्र - गर्व्हेमेंट प्रेस
जालना जिल्हा सर्वे रिपोर्ट - शासन प्रकाशित
भूपृष्टीय जलसंपत्तीचे व्यवस्थापन व वापर शोध निबंध – राजेंद्र भिमराव भालेराव - एक भौगोलिक अभ्यास

Cite This Article:
Mk- jkt;n fHkejko Hkkyjko **,(2021).** *जालना जिल्ह्यातील पर्जन्याची वैशिष्टये :– एक भौगोलिक अभ्यास,*, Educreator *Research Journal VIII (VI),98-102.*
.